

gotim, degotís, V. gota Degradació, degradant, degradar, V. grau Degú, degun, V. ningú (NO) Degustació, degustador, degustar, V. gust Degut, V. deure Dehiscència, dehiscent, V. hiatus Deïà no ve de cap nom de persona llatí, sinó de l'ètimon aràbic d'ALDEA Deïcar, V. dedicar Deïcida, deïcidi, V. déu Deïdor, V. dir Deïficació, deïficar, deïforme, V. déu Deïol, V. dalla, cf. tellol Deïpara, deïsme, deïsta, deïtat, V. déu

DEIXAR, alteració de l'antic lleixar, provinent del ll. LAXARE 'eixamplar', 'afluixar, relaxar', derivat de LAXUS 'fluix, lax'; d'aqueixa alteració (comuna amb el cast. *dejar*, port. *deixar*, gc. i llgd. *de(i)chà*, i alguns parlars d'Itàlia) no s'ha arribat a una explicació segura, però com que en cap llengua no es troba des dels orígens sinó amb dates d'aparició diverses i topan amb resistència més o menys prolongada, no és probable que vingui des de l'Antiguitat, i sembla que hagi de ser deguda a la influència d'algun mot extern, potser la *d-* de la preposició en la construcció freqüent *deixar de fer*, tenint en compte que la *L-* resta en els substantius derivats (*lleixa, relleix*) i que no hi ha *d-* en les llengües romàniques on no és usual aquella construcció. □ 1.ª doc.: *lexar*, orígens (*Homilies*, etc.); *dexar*, 1359, i predomina en la llengua escrita des de c. 1400.

«Quan om és macip, pensa així com macip --- emperò quan és fait hom, *lex* ageles coses que són de macip», *Hom.*, f° 2v11; en un doc. de la Conca de Tremp o d'Orcau, de 1242: «que-m leissàs morir no m'ere bel ni bo --- pag<u>é-n jo sis sols, e lesà-l En B. de Burget la meitat de les exides --- e, pus remanid és a donar, tot per colpa de R. de Monçor, preg jo a Déu que él lo-n leis penedir» (PPujol, *Docs. Vg. Urgell*, 8.25, 8.35, 8.45). «Quant --- viuren que tan malament los envilanien --- *laxen-se* córrer, ab los bordons que portaven, als franceschs, e cridaren: —A mort, a mort als franceschs!», en les *Vespres sicilianes*, Desclot (*NCl*, III, 73.5). Els altres escriptors del període inicial presenten tots només la forma *lexar*, sense excepció, p. ex., en Jaume I, en Llull, en Muntaner.

Les cites contràries que dona *AlcM* són totes de textos modernitzats: l'edició valenciana del *Blanquerana*, i edicions tardanes de Muntaner; aquest, p. ex., porta: «estigats ab bon cor e bé sforçats, que Nós vos *lexam* tanta bona gent, que sol que Nós vos *lexem* aquests, se combatrien ab tot lo poder del rey Carles», § 76 (*Casac*, II, 35), «axí *lexà* la megaduquesa a Contastinoble», § 204 (*Casac*, VI, 30), i no pas *dexar* com li atribueix *AlcM*; ¹ igualment en Bernat Metge: «*lexem* star açò», «los hòmens --- se *lexen* decaure», «*lexa* anar la aygua» (Par, *Sint.*, p. 289); en la *Questa* de Reïxar: «no-m *leyx* as<s>í perir!» ('no em deïxis...', 81.9).

La forma *de(i)xar* degué sorgir en el S. XIV, i potser al principi només com a vulgarisme poc admès. El seu avenç és lent, de manera que només en progressar el segle XV comencem a trobar autors que la

prefereixen. L'*InvLC* no n'assenyala cap testimoni fins a un doc. ross. de 1359: «pols e poles com la gallina los *dexarà*», i després no torna a trobar-ne fins a docs. dels anys 1500, 1531, 1545, 1551, 1564. En StVicentF ja hi ha franc predomini de *dexar*, amb molts testimonis en la *Quaresma* (pp. 1-170) com 172.54, però encara hi ha algun cas de *lexar* (200.121) i alguns passatges on fluctua entre les dues formes: «Jhesu Chr. --- dix --- *lexau* lo mort --- e *dexaren* lo lit» (199.92), «Jh. Chr. --- sens dir '*dexau-lo*' --- lo *lexassen* --- *dexar* ---» (200.105ss.). JoMartorell encara es troba en aquest estat de fluctuació, si bé amb franc predomini de *deixar*: entre una dotzena de passatges de *deixar* (§§ 3, 14, 18, 28, 57, 86, 96, 226...; ed. Ag. I, 293, 302, 345; II, 82) se'n troben, però, dos o tres encara de la grafia antiga (en uns i altres coincideixen les eds. Ag. i Riq.): «no-l *dexava* reposar, perquè-s cansàs», «aprés Tirant lo *lexà*, e posà-s en mig del camp», «jamés lo *lexaren* parlar» (§ 74, Ag. I, 248, 249=Riq., 198, 199; § 17, Ag. I, 50=Riq., 40).

A partir de mj. segle, però, la major part dels autors literaris s'han decidit definitivament per la forma moderna, de la qual hi ha dotzenes d'exs., sense barreja, en JRoig (*Spill*, 3263, 84440, 10472), Rois de Corella, Is. de Villena, *Canç. Sat. Valencià*, etc., i és la forma reconeguda des de llavors pels lexicògrafs: Busa-Nebr., OPou, DTo., Lacav., etc. Sens dubte hi hagué a Mallorca alguns conservadors extrems, que romangueren fidels a la forma medieval fins molt tard: *lex* 'que jo deixi' en Joana de Pinós (c. 1484, BSAL VIII, 4r), *leix* 'jo deixo' fins en l'historiador Joan Binimelis, a. 1612 (BSAL VII, 115b), però això ja són excepcions d'esperits reaccionaris.

El canvi de *L-* en *d-* en aquest mot ha constituït un dels problemes més obscurs i més conspicus en la lingüística hispànica i del Sudoest romànic. No hi participen el fr. *laisser*, el roms. *lasà*, l'it. *lasciare*, ni els dialectes reto-romànics; ni l'oc. *laiszar*: almenys resta estranya a l'occità medieval i a la major part dels moderns parlars d'oc. En les altres llengües romàniques apareixen les formes amb *d-*, si bé en data no ben coincident i no pertot amb caràcter general o igualment estès.

En llengua castellana *lexar* fou general fins als començos del S. XIII, però des de pocs anys després de 1200, *dexar* apareix pertot, i es generalitza,² uns 150 anys abans de la primera aparició en català. Amb discrepàncies semblants tenim la forma amb *d-* en portuguès, gascó i llenguadocià; així com en dialectes del Sud d'Itàlia i, amb caràcter més esporàdic, en el Nord i a Sardenya. En aquests altres llenguatges romànics la *d-* lluita com en català, i amb un èxit molt menys ràpid i complet que en castellà: en portuguès no s'imposa definitivament fins al S. XVI, si bé se n'assenyalen casos anteriors, i fins i tot n'hi ha un de 1209.³

En llengua d'oc, entre grans masses d'exemples de *laiszar*, procedents de tot el domini fins a la fi de l'Edat Mitjana, no se'n troba més que un de *daisar*, en text prosaic i avulgarat, en els Comptes dels germans Bo-